LITTERAE

COMMUNIONIS 3

Taiwan

Undset en Chopin

Het begin van de moraal

tijdschrift van Comunione e Liberazione

CL

4e jaargang, nummer 3 - november 1996

Er moet weer meer aandacht voor de moraal komen, zowel in de scholen als in de gezinnen. Vinden politici. En ze sluizen hun bezorgdheid door naar de schoolleidingen, die met een steeds problematischer wordende jeugd worden geconfronteerd. Meer aandacht voor de moraal betekent voor onderhand iedereen: aandacht voor normen, waarden en sociale gedragsregels en waarschuwen voor gevaren als discriminatie, vrijen-zonder-condoom, je wellustige vader, drugs, alcohol en milieuverontreiniging. Wie aan deze oproep gevolg geeft is met moraal bezig, en dus goed bezig...

In een wereld vol desoriëntatie, scepticisme en zonder een echte opvoeding lijken regels en sancties, geboden en verboden, nog het enige middel te zijn om de boel niet uit de hand te laten lopen. En deze wanhoopsactie, waarin de concrete persoon met zijn werkelijke behoeften en vragen vaak volledig over het hoofd wordt gezien, heet dan moraal. Nooit eerder in de mensengeschiedenis, zei don Giussani enkele jaren geleden, was er een tijd zo farizeïsch als de onze.

En juist diegene die gewoonlijk het verwijt toegeworpen krijgt de mensen met geboden en verboden te onderdrukken -de Kerk-, gaat door een ervaring te verkondigen die van gene zijde komt: barmhartigheid en vergeving. De werkelijke moraal ligt besloten in het "ja" van Petrus op Christus' vraag of hij van hem houdt. In het bewustzijn van al zijn fouten, van al zijn verraad in het verleden en in het bewustzijn van de talloze malen dat hij in de toekomst nog zal vallen zegt Petrus "ja" op een persoon die meer van hem houdt als hij van zichzelf. De christelijke moraal bestaat niet in het opvolgen van wetten en regels noch is het een streven naar een reinheid of fatsoenlijkheid. Moraal begint niet met het opvolgen van regels, maar met de affectie voor een aanwezige persoon, met het trouwe volgen van een persoon (of groep personen) die met je Bestemming van doen heeft blijkens de liefde en onophoudelijke sympathie die zij voor je heeft. Zoals een kind zijn vader en moeder 'volgt' en zodoende opgroeit.

Niet het onvermijdelijk in geweld, hoe subtiel ook, eindigende moralisme, maar alleen deze trouwe genegenheid voor een ongekende, verbazingwekkende sympathie, dit volmondige en aanhoudende 'ja' kan de mens redden van de dodelijke werking van het scepticistische en nihilistische gif dat dagelijks zijn aderen binnenkruipt.

LITTERAE COMMUNIONIS

Tijdschrift van de beweging Comunione e Liberazione

4e jaargang, nummer 3, november 1996

Redactieadres en administratie:
Joep van Keeken
Mininster Beversstraat 40
6042 BN Roermond
tel./fax 0475-318677

Redactie:
Loe Bongaarts,
Zr. Liesbet Buls (B),
Joep van Keeken,
Ben van de Venn

Abonnementen:
voor Nederland: *f* 20,—
over te maken op
giro 3933389 t.n.v.
J. van Keeken te
Roermond o.v.v.
'Litterae'.
Voor de abonnees in België:
400 Bfr. over te maken op
bankno. 063-0406433-38
t.n.v. M. Buls te Gent
o.v.v. 'Litterae'.

Losse nummers:
f 5,— / 80 Bfr.
(excl. porto)

'Litterae Communionis'
verschijnt viermaal per jaar

Opmaak:
Libertà Leiden

TAIWAN

Toen onze vrienden Coen en Silvia in mei van dit jaar naar Taiwan vertrokken voor enkele jaren, troffen zij daar een kleine CL-gemeenschap aan. De eerste pionier was een studente uit Modena, Chiara geheten. Het leven in de oosterse wereld, die qua voelen en denken zo vreemd aandoet en zo ver van ons afstaat, blijkt niet gemakkelijk te zijn. En dat geldt al helemaal voor het meedelen van de christelijke ervaring. En toch kan men ook hier een overgave aan en een vertrouwdheid met het Mysterie dat alles leidt leven. Litterae publiceert twee brieven en een persoonlijk antwoord van don Giussani op een van de brieven.

De gemeenschap die onvermoeibaar de gedachtenis leeft

Beste don Giussani,
Ik schrijf u na vier maanden verblijf in Taipei. Ik ben bezig met het werk dat u me voorgesteld hebt en concentreer me op de studie van het chinees. Deze taal blijkt veel moeilijker en taaier dan ik vermoed had. Het kost werkelijk vele jaren om haar goed te bestuderen. Wat betreft de contacten met chinezen word ik een beetje moedeloos: velen willen niets te maken hebben met vreemdelingen, anderen zoeken "een vriend uit het buitenland" vanwege een linguistische uitwisseling Engels-Chinees (de Amerikaanse mythe heerst hier), maar in werkelijkheid zijn ze niet geïntereseerd in het sluiten van vriendschap. Het is voor mij heel moeilijk om aan deze mensen de realiteit mee te delen die wij met ons mee dragen. Dit maakt me moedeloos, omdat ik hier een echte vriendschap nodig heb zoals die in Italië. Tot op heden heeft de gemeenschap van Bologna mij zeer geholpen; de vrienden zijn me steeds nabij gebleven ondanks de afstand. Bijna elke dag hebben mijn vrienden mij gebeld en zijn hier lawines brieven binnengekomen. Een ander punt van stabiliteit is ongetwijfeld de taak die u me heeft gegeven: de gedachtenis leven, dat wil zeggen mij te binnenbrengen waar de werkelijkheid vandaan komt en wie haar maakt. Hier loopt men het risico om dit vaak te vergeten, omdat de gezichten niet fysiek aanwezig zijn die mij eraan kunnen herinneren. Ik probeer te leren om altijd te bidden, ook tijdens het werk, omdat ik werkelijk verlang dat de mensen zien wat ik in mij draag. Maar helaas, tot nu toe heb ik nog niemand gezien. Wat kan ik doen? Kunt u mij een raad geven? Het enige meisje van de beweging hier is een Chinese die met ons School van de Gemeenschap doet en die naar Italië zal komen om er een jaar te studeren. Zij is

zeer door ons getroffen en ik geloof dat zij naar Italië wil komen om onze ervaring beter te begrijpen, ook al omdat ze met haar studie opgehouden is. Als ze niet door ons getroffen zou zijn, zou ze niet haar boeken aan de kant hebben gelegd om een taal (Italiaans, red.) te leren.
Sorry voor de lange brief, ik hoop gauw iets van u te horen.

Chiara, Taipei

Don Giussani antwoordt

Liefste Chiara,
Wat is de eerste voorwaarde die maakt dat de nieuwheid van onze aanwezigheid zich toont? Welnu, dat deze nieuwheid, opgevat als een waarde, niet voortvloeit uit een quantitatief resultaat en niet afhangt van de mate waarin onze omgeving haar aanneemt. Het meest ontroerende en omverwerpende is dat één enkele persoon geraakt wordt, zoals jouw Chinese vriendin, omdat dit betekent dat Christus ook gekomen is voor de Chinese mens.
Christus is voor de mens -niet alleen de Italiaanse, maar ook de Japanse of Chinese mens- de waarheid van de wereld die als het ware in gijzeling gegeven is en wij moeten de waarheid vrij maken van onze eigen voorstellingen en denkbeelden opdat zij gezien kan worden zoals zij werkelijk is: zoals ze zich toont in de verandering die wij bewerkt hebben in het menselijke

leven, zowel het individuele als het sociale, omdat wij in de rivier van de Kerk bekleed zijn met het zuivere water dat Christus is.
Daarom moet de gemeenschap die onvermoeibaar de gedachtenis leeft, zoals jij zelf haar definieerde ("mij te binnen brengen waar de werkelijkheid vandaan komt en wie haar maakt"), dagelijks de verwachting opwekken die zich in het heden manifesteert en van ons het geduld vraagt, waarover Jezus sprak
en dat uiteindelijk de gehoorzaamheid aan het plan van de Vader is. Vraag elke dag aan Onze Lieve Vrouw om deze gedachtenis te kunnen leven, die een werkzaamheid voortbrengt, waarvan wij het tijdstip en de vorm niet kennen. Ik omarm je en excuses dat ik je niet eerder heb geantwoord (maar ik ben altijd bij je vader en moeder).

Don Giussani

Bevoorrecht

Beste don Giussani,
Onze terugkeer van de vakantie betekende voor ons een nieuw en het zoveelste begin. Maar het wordt steeds duidelijker dat binnen deze situatie die ons gegeven is en die soms tamelijk vreemd voor ons is zich de enige mogelijkheid bevindt om blij te zijn. Dus dankt men de Heer met het beetje bewustzijn dat men heeft, want 'hij heeft ons een objectieve weg gegeven om te volgen in plaats van onze eigen verstrooiingen te volgen'. Soms denk ik dat wij hier bevoorrechten zijn: voor ons is het zonneklaar dat ons leven in handen van een Ander is (anders zouden we niet hierheen gekomen zijn en zouden we niet zo'n eenheid vormen met de anderen) en tegelijkertijd is het duidelijk dat we ons hart niet kunnen bevredigen door de dingen van de wereld, ofschoon de bevrediging daarin zijn aanvang neemt. Ik weet het niet, maar het lijkt dat als je van dit bewustzijn uitgaat men de werkelijkheid op een andere wijze kan bezitten. Op de tweede plaats zijn we bevoorrecht omdat de Heer besloten heeft ons te laten zien dat Hij voor alle mensen gekomen is, de Europese mens, de Chinees, de Jood en wie dan ook. Dit ontdoet het geloof van particularia en ideologieën.
Vorig weekend kwam don Ambrogio Pisoni ons opzoeken. Mij heeft getroffen hoe personen als hij bewogen worden door één ding: dat alle mensen Hem kennen en Hem erkennen. Allen: dat wil zeggen, ik, mijn man, de vrienden. Thans is Ambrogio in Japan waar hij de boeddhistische monniken van de berg Koya bezoekt en vervolgens de exercities van de Fraterniteit houdt. Juist daar in Japan zal in februari een huis van Memores Domini voor vrouwen worden geopend, en wel in Osaka.
Ik zou nog vele andere zaken kunnen vertellen waardoor het duidelijk is dat degene die alles leidt een Iemand is die machtiger is dan alle nucleaire wapens van China! Maar wie weet tot een volgende fax. Ik draag U in mijn hart.

Silvia, Taipei

Van hetzelfde volk en dezelfde geschiedenis

Dit jaar werden Bernadette en ik door Walter uitgenodigd om deel te nemen aan een vakantie van studenten uit Milaan. Met zo'n tweehonderd studenten van de Staatsuniversiteit zouden we naar Val di Fassa in de Dolomieten gaan. We gingen graag mee, hoewel we tevoren een beetje onzeker waren over hoe het zou gaan: twee Nederlanders tussen tweehonderd Italiaanse studenten die elkaar al lang kennen en ons Italiaans is nou ook weer niet zó goed.... Met de bus in Milaan aangekomen werden we door twee studenten afgehaald en reden we naar het 'appa', waar we zouden overnachten. Daar troffen we ook andere studenten. Zonder enige moeite werden we opgenomen in het gezelschap. In de Dolomieten sliepen we met vijven op een kamer. Mijn kamergenoten waren allemaal 'politicologen' met bijnamen als 'uomo bestia' (het beest), 'professore' (knappe kop), 'bambino bosnia' (kind van Bosnië) en 'cenerello' (Sneeuwwitje): deze geven al aan dat het om totaal verschillende karakters ging. En dat gold trouwens voor alle studenten op de vakantie. Maar door alle grenzen van karakters, temperamenten en achtergronden heen was er de verbondenheid in het geloof. Dat voelde je sterk tijdens de elke dag massaal bezochte H.Mis, het gezamenlijke avondgebed, de scuola di communità, bij het zingen tijdens de bergtochten en na het avondeten.
Verrassend was ook dat we na de vakantie nog een paar dagen in een appartement mochten wonen. Elke dag kwamen studenten om ons de stad te laten zien of ons mee te nemen naar Trevolsio, waar de heilige Riccardo Pampuri wordt vereerd. 's Avonds aten we samen en deden gezelschapsspellen. Ondanks de barrières van taal, achtergrond en karakter werden we op een natuurlijke manier deel van een helemaal nieuwe groep mensen, omdat -het lijkt een cliché, maar zo voelden we het en anders dan zo kun je het niet verklaren- zij daar en wij hier deel uitmaken van hetzelfde volk en dezelfde geschiedenis.

Michiel, Leiden

INSTRUMENT VAN DE GLORIE VAN CHRISTUS IN DE WERELD

Preek van kardinaal Simonis tijdens de internationale Equipe van Comunione e Liberazione in La Thuile.

Zusters en broeders, niemand is hier -en dat geldt ook voor mij- tenzij door het feit dat er iets gebeurd is, iets dat we 'ontmoeting' noemen. De vraag "wie zeggen jullie dat Ik ben?", deze vraag in het Evangelie, staat voor onze neus in een ontmoeting met iemand als de beslissende vraag. De Beweging bestaat juist in het feit om aan ieder van ons deze vraag te opperen op een duidelijke en onvermijdelijke wijze. Deze ontmoeting is vrucht van een uitverkiezing en laat de roeping van ons leven zien: instrument zijn van de glorie van Christus in de wereld.

Ook ik heb duidelijk de schoonheid van deze ontmoeting waargenomen. Daarom ben ik na vele jaren van aanwezigheid op de Meeting in Rimini heel blij om nu deel te nemen aan het hart van de gemeenschap op de internationale vakantie. Helaas is mijn Nederlandse groep niet hier, maar ik beschouw mezelf als een vrijwilliger van de Beweging. In elk geval kan men zeggen dat ik nu, inzoverre ik voorzitter van de Nederlandse Bisschoppenconferentie ben, de Kerk van Nederland vertegenwoordig.

Broeders en zusters, elke taak in de Kerk, elke roeping vindt haar energie en hoop in de levende ontmoeting vandaag met Christus die onder de mensen blijft in de vorm van een vriendschap. De eerste lezing van vandaag vertelt over een koning van Israël die vervangen wordt door een andere persoon die God op zijn plaats gekozen heeft. Een vergelijking met onze huidige kerkelijke situatie lijkt me niet geforceerd. De bewegingen in de Kerk van vandaag zijn gekozen om de frisheid van een vermoeid volk te hernieuwen, juist terwijl het mogelijk en noodzakelijk is de verwachtingen van een nieuwe generatie mensen tegemoet te treden.

Het positivisme waarover we vanochtend hoorden spreken leidt enerzijds naar het nihilisme, maar anderzijds opent het de poorten voor de grote vragen van het menselijk hart. Men kan tenslotte de tweede lezing van vandaag aantippen, de woorden van sint Paulus: "O diepte van de rijkdom, de wijsheid en kennis van God". Door Hem zijn alle dingen, dus heel de werkelijkheid. Hoe kunnen wij in deze ontmoeting, in de stralende eenheid van de verscheidenheid waarvan we protagonisten zijn, niet erkennen dat de Heer, trouw in de eeuwen, vandaag zijn machtige barmhartigheid voor onze ogen hernieuwt? Laten wij dit erkennen door te bedanken voor zijn rijkdom, wijsheid en kennis, voor ons in zichzelf onbegrijpelijk, maar ervaarbaar geworden in onze gemeenschap.

Broeders en zusters, de openbaring van deze wijsheid en kennis, die zich in Christus voltooid hebben, werd in zijn volheid gegeven aan Petrus. Het was een geschenk, omdat Petrus' erkenning van de goddelijkheid van Christus Jezus niet van hem komt, maar van de Vader. Voor ons, voor eenieder van ons, is het geloof in Christus als de ware Zoon van God een geschenk, een genade. "Niemand kan zeggen: Jezus is de Heer, de kurios, tenzij door de Heilige Geest", verzekert sint Paulus in zijn eerste brief aan de Korinthiers. Juist dit geloof in de goddelijkheid van Jezus maakt vandaag een radicale crisis door. Laten we dus bidden dat in ons en in heel de Kerk zich dit geloof, waarvan de Kerk de hoedster is, regenereert.

De belofte van Christus aan Petrus om hem de rots te maken waarop Hij zijn Kerk zou kunnen bouwen blijft voor ons de zekere garantie van ons geloof. Bidden wij voor Petrus vandaag, onze paus Johannes Paulus II, opdat zijn leergezag wordt aangenomen en vertrouwen wij met heel ons hart don Giussani aan de Heer toe, dat hij ons met zijn door en door katholieke hart uitdaagt om met genegen overtuiging het leergezag te volgen dat ons gegeven werd als fundament van een bestaan dat in staat is te verenigen en op te bouwen. Moge deze eucharistie ons opbouwen in ons aanhangen van Christus, van Hem die de Heer is van de geschiedenis. Amen. ■

DE GEBOORTE VAN EEN NIEUWE MORAAL: HET 'JA' VAN PETRUS

DRIE OPMERKINGEN BIJ HET WEZEN VAN DE CHRISTELIJKE MORAAL

Neem een woordenboek en zoek alle woorden op die men kan gebruiken om de "houding tegenover een realiteit" te beschrijven. We komen ze in ons leven allemaal tegen: onverschillig, nieuwsgierig, hartstochtelijk, oppervlakkig, barmhartig. En ook in het leven van de eerste apostelen en van de eerste christenen waren zij allemaal aanwezig. Sommigen van deze houdingen waren juist en redelijk en stemden overeen met wat deze mens (Christus, red.) was, anderen niet. Sommige houdingen stemden overeen met wat Christus was, sommige houdingen waren juist, anderen waren verkeerd.

Maar kunnen wij definieren wat de juiste houding was? De houding van Johannes en Andreas was juist, maar ook die van Petrus, die antwoordde: "Heer, U weet dat ik van U hou". Wanneer is de houding juist? Kunnen we dit definiëren? Bestaat er een gebeuren aan de hand waarvan men het kan definiëren? Ja. Als iemand *de houding* aanneemt *van een kind dat kijkt*. De relatie tussen een kind dat kijkt en de werkelijkheid waarnaar het kijkt is analoog met de relatie tussen ons die kijken en Christus. Welke conclusie kunnen we hieruit trekken? Waartoe roept zij ons op? Zij wijst ons nadrukkelijk op het feit dat de juiste houding tegenover een aanwezigheid -de bekering dus- *niet* door een rationele en wilsmatige inspanning in de vorm van een beslissing of een oordeel te bereiken is, ook al komen we uiteindelijk bij deze twee woorden uit: oordeel en beslissing. Dit oordeel en deze beslissing komen echter door een andere houding tot stand: die van het kind, dat met opengesperde ogen en open mond naar iets dat voor hem ligt kijkt.

Daarom staat in het evangelie van Mattheüs (11,25-27): "In die tijd sprak Jezus: Ik prijs U Vader, Heer van hemel en aarde, dat U deze dingen verborgen hebt gehouden voor verstandigen en wijzen, maar aan kinderen geopenbaard hebt".

Marcusevangelie, hoofdstuk 8, 31-33: Jezus zei voor de eerste keer dat de Mensenzoon "veel zou moeten lijden en door de oudsten, de hogepriesters en de schriftgeleerden verworpen zou worden en gedood zou worden..." De heilige Petrus had nog geen grote fout begaan en voelde zich daardoor zeker en onbezwaard. Daarom reageerde hij met te zeggen dat hij zichzelf liever liet onthoofden dan dit toe te laten. Maar Jezus antwoordde hem: "Ga terug, Satan!", wijk van mij, Satan. Petrus had de aanwijzing van Christus op grond van een beslissing en een oordeel beoordeeld, die op zijn eigen menselijke plan berustten. Hij volgde Christus overal, hij was zijn leerling en was hem toegenegen. Hij had gedacht: "In Godsnaam, laten ze liever mij vermoorden dan jou". Deze houding was niet juist, omdat ze niet die van een kind was.

Nadat hij hem verraden had, antwoordde hij: "Ja, Heer, U weet dat ik van U hou" en doorbrak daarmee de muur van de herinnering aan datgene wat hij had gedaan: dit is de houding van een kind.

De houding van het kind tegenover de werkelijkheid definieert de adekwate houding tegenover het hier-en-nu. De mens is echter geen kind. In de blik van het kind trilt heel de *schreeuw* mee, die het hart van de mens ten aanzien van het gebrek aan innerlijkheid van een kind dichterbij brengt. De blik van het kind benadert de adekwate houding jegens het hier-en-nu van de werkelijkheid, jegens Christus: het *vraagt*.

Waarom gaat het bij deze nieuwe moraal? "Nieuw" betekent, dat er geen vergelijking mogelijk is met een reeds bestaande moraal. Tegelijkertijd is deze nieuwe moraal merkwaardig genoeg veel eenvoudiger en de mens meer vertrouwd. Alle moraalvoorstellingen ontstaan als gedetailleerde analyses van de faktoren die een dialektiek, een dynamiek definiëren en die men vervolgens in hun ontwikkeling onderzoekt: de verschillende moraalvoorstellingen zijn dan de uitgewerkte wetten van deze ontwikkeling. En wanneer de mens deze wetten in acht neemt, dan respecteert hij deze ontwikkeling.

De christelijke moraal ontstaat echter niet op deze wijze, terwijl dit bijvoorbeeld bij de Joodse moraal nog het geval is, zij het in ietwat gewijzigde vorm. De Joodse moraal ontstond uit een analyse van de mens: de mens is een schepsel. De analyse wordt echter gecorrigeerd door het feit dat de mens steeds in relatie met een geschiedenis staat: "Wees goed voor de vreemdelingen, want ook jullie zijn in Egypte geweest en jullie weten wat het betekent om een vreemdeling te zijn". Bij de Joodse moraal gaat het dus om een door de geschiedenis gecorrigeerde analyse.

De christelijke moraal ontstaat niet op deze wijze. Hier gaat het *alleen* om de geschiedenis, maar niet om een geschiedenis van tweehonderd jaar: het is een zeer korte geschie-

Petrus, fragment uit de 'Voetwassing' van Giotto (Padua, Cappella degli Scrovegni)

denis van drie jaren die haar hoogtepunt vindt in de schijnbaar terloopse en onverwachte vraag van Jezus aan Petrus: "Simon, hou je van mij?" En Petrus antwoordt: "Ja". Met dit 'ja' liet hij alle nare herinneringen die zijn geheugen belastten met wat hij de afgelopen jaren allemaal gedaan had achter zich (hij was de enige aan wie de 'eer' ten deel viel door Christus 'Satan' te worden genoemd). Hij begreep dat het niet meer op dit alles aankwam: hij hield van hem. "Petrus, hou je van mij?" — "Ja" — "Maar hou je werkelijk van mij?" — "Ja, natuurlijk!" — "Hou je dan meer van mij dan al de anderen?" "Ik weet niet waarom, maar het is zo, ik moet 'ja' tegen je zeggen". Dat is het *begin van de moraal*. Inderdaad is het mogelijk dat iemand die op deze wijze 'ja' zegt dagelijks valt en fouten maakt, tien maal per dag iets slechts doet, maar voordat hij opgeeft zal de mens die zo 'ja' zegt liever sterven: het is gemakkelijker de dood te accepteren dan de dagdagelijkse fouten te vermijden. Daarom worden de dagelijkse fouten vergeven, want veel wordt vergeven aan hem die veel heeft liefgehad. Er bestaat niemand die meer liefheeft dan degene die bereid is zijn leven voor een vriend te geven. Of zoals de titel van een van onze voordrachten luidt: "Er bestaat geen groter offer dan het leven voor het werk van een ander te geven". Hierin ligt een paradox besloten. Ieder van jullie weet dat het er zo mee gesteld is. Een kind, een jongen, die al het mogelijke op stelten zet, die de rauwdauer speelt en zijn moeder dagelijks aan het huilen brengt, zal je verslinden als je zijn moeder ook maar aanraakt. Als hij zoveel van zijn moeder houdt, dan zal hij vroeg of laat, ook als is het pas na dertig jaar, veranderen: "Mijn moeder zou gewild hebben dat...", "mijn moeder zou gezegd hebben dat...".

De moraliteit ontstaat als een *machtige, onweerstaanbare sympathie, als een zich aangetrokken voelen tot een aanwezige persoon*. Ik denk dat dit de mooiste vaststelling is die men in de christelijke opvatting van de mens doen kan. Het gaat dus niet om het aangetrokken zijn tot wetten of tot een zuiverheid, maar tot een aanwezig persoon. Zo is ook de maagdelijke staat uitdrukking van de liefde tot een aanwezige persoon, niet tot een reinheid. De mooiste vertaling hiervan komt van de heilige Johannes: "Ieder die dit van hem hoopt [Simon beschouwde Jezus als zijn hoop, waarvan hij alles verwachtte], reinigt zich, zoals Hij rein is". Om dit "zich reinigen" duidelijk te maken, dit ethisch handelen, hebben we het steeds zo vertaald: "die probeert rein te zijn, die zich inspant rein te zijn". En deze inspanning verandert in een *voortdurend smeken*, in een grote smeekbede, in een indringend *bedelen*. Jullie zullen geen religie vinden waarin de moraal op deze wijze ontstaat: zij duikt op buiten het veld van de moraal, zij ontstaat uit een ontmoeting, ten overstaan van een aanwezigheid. Op grond hiervan kan men de hele wet, zoals Jezus bij Matthaeus zegt, in een zin samenvatten: "Hou van je naaste zoals van jezelf...".

*

Deze mens, Jezus, heeft een zeer eenvoudige menselijke eigenschap: hij is een mens die een menselijke *sympathie* uitstraalt. De moraliteit, de overwinning op het nihilisme, bestaat dus niet in het feit dat men geen fouten meer maakt, maar ondanks onze fouten op de vraag "Simon, hou je van mij?" antwoordt: "Ja, Heer, ik hou van je", en daar sta ik voor. Ik sta voor de menselijke sympathie die van jou uitgaat, Jezus van Nazareth, en ik blijf. En binnen deze sympathie, die van jou uitgaat, leer ik: ik leer te leven, ik leer mens te zijn. De moraliteit is uiterst eenvoudig: zij bestaat erin de plaats waar ik deze genegenheid, een menselijke genegenheid, ontvang trouw te blijven. Zij is menselijk zoals de genegenheid die een moeder tegenover haar zoon en een zoon tegenover zijn eigen moeder voelt. Want van Jezus gaat deze genegenheid uit; Jezus koestert deze menselijke genegenheid voor jou, voor mij, en ik zeg ondanks mijn fouten: "Ja, Heer, ik blijf bij deze sympathie". Deze laatste bevestiging is de laatste mogelijkheid om het nihilisme te overwinnen waardoor wij in de samenleving waarin we ons bevinden allemaal geïnfecteerd worden. Het gaat mij zeer ter harte dat jullie blijven bij wat ik gezegd heb, namelijk dat de moraliteit -Christus die jou vraagt "Hou je van mij?" met "ja" te antwoorden- een eenvoudig begin heeft. Het is de eenvoud om bij een sympathie te blijven. En dit blijven bij een sympathie heeft ook weer een zeer eenvoudig begin, het *kijken*: de blik gericht op Christus. ■

DIE ENE NOOT

AANTEKENING BIJ DE 'REGENDROPPRELUDE' (OPUS 28, NO. 15)

door LUIGI GIUSSANI

Tientallen malen heb ik dit stuk van Chopin gehoord met mijn arme vader, die ervan hield elk half uur dat hij thuis was naar muziek te luisteren. Mijn vader hield veel van dit stuk en ook ik begon ervan te houden: hoe ouder ik werd -negen, tien jaar- des te meer begon ik ervan te houden. De melodie van de eerste piano beviel me zeer, omdat het gemakkelijk te volgen is en heel mooi klinkt: de eerste smaak die het stuk je geeft komt eigenlijk door de suggestiviteit van de muziek van de eerste piano.

Maar na het tientallen malen gehoord te hebben -het was nog voor ik naar het seminarie ging, enkele weken ervoor- gebeurde het, dat mijn vader, terwijl ik naast hem zat, opnieuw dit stuk opzette. Onverwachts begreep ik het: ik begreep dat ik er eerder nog niets van had begrepen. Ik begreep dat het thema van het stuk niet de muziek van de eerste piano was, d.w.z. de melodie die het eerst overkomt, liefelijk en suggestief, en het was niet het instinctief luisteren naar het stuk dat de waarheid van het stuk tevoorschijn liet komen.

De waarheid van dat stuk was een absoluut monotoon iets, het was die ene monotone noot, die steeds weer herhaald wordt, met een lichte variatie, van het begin tot het eind. Maar als men deze noot opmerkt, dan is het alsof de rest niet alleen in de tweede linie voorbijgaat, maar zelfs in de marges; het wordt tot de lijst van een schilderij. In dat schilderij zit deze noot, ja het schilderij bestaat alleen uit die noot, die als een vast punt wordt en zo -van begin tot het eind- wordt men voortdurend getroffen door dit vaste punt.

En ik begreep het, zonder het onder woorden te kunnen brengen, ik had de intuitie waarom het ging. Ik zei: "Zo is het leven! Dit stuk is mooi omdat het het symbool van het leven is!" In het leven wordt de mens geraakt door dingen die hem instinctief vertederen, die hem instinctief bevallen en in de smaak vallen... Kortom, het instinctieve, het onmiddellijke, het gemakkelijke, het voorbijgaande domineert.

Maar het leven is een zaak die aan gene zijde staat van de muziek van de eerste piano: het is slechts een noot van begin tot eind, van kindheid tot ouderdom.

Een enkele noot. Als men deze noot eenmaal heeft opgemerkt, dan verliest men haar niet meer, men kan haar niet meer verliezen, het blijft een vast punt. Maar het is een vast punt dat wijs maakt, dat intelligent maakt, dat de mens tot mens maakt: het verlangen naar geluk. Dat is de noot die van begin tot eind domineert en beslist over de betekenis van heel het stuk van Chopin; dit is de noot die beslist van begin tot eind wat het leven van de mens is: het is de dorst naar geluk. Wat je ook bevalt, wat je ook aantrekt, wat je ook verlangt -op dit moment maakt het je blij, maar vervolgens gaat het voorbij. Maar er is een noot die intact blijft, zij het ook met een lichte verandering; van begin tot eind blijft zij intact in haar diepte en absolute eenvoud, en -ik zei het al- in haar eenstemmigheid domineert zij het leven: de dorst naar geluk.

Alle kunstenaars -in sommige van hun stukken mooier dan in anderen- bezitten de genialiteit om deze monotonie opnieuw te componeren en samen te stellen, een monotonie die mooier is dan welke variatie dan ook.

Op een bepaald punt, als men de noot volgt als het vaste orientatiepunt, lijkt het alsof men niet meer ademen kan, omdat men als het ware overbelast raakt. Deze noot wordt een last en wel zozeer dat de noot zich op een bepaald punt terugtrekt. Op een van de laatste momenten van het stuk trekt de noot zich terug en de muziek van de eerste piano lijkt het tenslotte van haar te hebben gewonnen. Alsof ze wilde zeggen: "Eindelijk zijn we er! Eindelijk zijn we vrij!". En er vallen nog twee, drie, vier noten aan het einde. Maar nauwelijks is men klaar met te denken: "we zijn van deze noot eindelijk bevrijd", of deze noot keert terug en beëindigt het stuk. Men kan de dorst naar geluk, de bestemming van het geluk een korte tijd wegvagen, vergeten.

maar ze keert terug met een urgentie zonder welke de mens niet leven kan: het korte stuk van ons leven begint en eindigt ermee.

Vandaag hebben we dit stuk van Chopin laten horen met de bedoeling dat die noot door jullie in jullie zelf herkend wordt: want het 'ik' is een muziekstuk dat uit die noot gemaakt is, dat als thema die noot heeft, ook als de dingen die indruk maken de meer oppervlakkige zijn: het instinctieve... Die noot verstoort voortdurend het instinctieve en verhindert dat men zich te ruste legt en halt houdt; ze verhindert dat je stil blijft staan, omdat het instinctieve doet verstenen: het instinctieve van de liefde, van de schoonheid, van de smaak in je werk, van het succes maakt iemand tot een fossiel, tot een steen. Het is juist deze noot die deze stenen verpulvert en heel de realiteit van de tijd van ons leven in beweging brengt, ze brengt het in beweging zoals het water van een rivier de rotsen beweegt en zoals de zee het zand beweegt.

Christus is het antwoord op de dorst naar geluk, omdat het het mysterie van God is dat mens is geworden om ons dit te laten begrijpen. Hij is mens geworden om samen met ons te eten, te eten en te drinken, om samen met ons op weg te gaan. Hij sprak zoals bijna ieder ander sprak, alleen was er iets in hem, binnen in die mens was een noot... "Niemand heeft ooit gesproken als die mens". Totdat ze hem niet meer konden verdragen en hem vermoordden. Maar hij verrees...en de noot beëindigt het stuk. ■

CHOPIN, Preludes, uitgevoerd door Idil Biret, Naxos, no. 8.550366, München 1992.

SIGRID UNDSET: KRISTIN LAVRANSDOCHTER

door DAVIDE RONDONI

Zoals een grote stroom waarvan de kalme vloed, zelfs bij het wassen van het water, de dijken niet doet breken, zo is de roman *Kristin Lavransdochter*, van Sigrid Undset, nobelprijs voor literatuur in 1928: hij vraagt aan de lezer zich te laten leiden als op een grote stroom. Zijn kracht zal zich langzaam openbaren, zijn kalme macht zal de lezer met een avontuurlijk hart niet teleurstellen. Zoals van elk meesterwerk, zal de lectuur ervan grote vreugde verschaffen.

In zijn inleiding op *Kristin Lavransdochter* (Trier 1931) noteerde Gabetti heel juist dat de evolutie van Sigrid Undset tot aan haar bekering niets romantisch vertoonde. Zonder het belang te loochenen van haar ontroering en haar verbazing bij het zien van de grote middeleeuwse kathedralen en de magische versmelting van het heidense met het christelijke Rome, wil dit zeggen dat ze in het katholicisme niet op de eerste plaats, zoals vele romantici, een esthetische kracht zocht. En haar ontdekking van het katholicisme, zegt Gabetti nog, gaf haar niet, in tegenstelling tot vele decadente kunstenaars, een valse rust in het geloof als gevoelens en zenuwen afgemat zijn. Zoals het ook geen filosofisch probleem of een rationalistische voldoening was die haar ertoe bracht de protestantse Kerken — die "praathuizen" — te verlaten. Wat Undset in het katholicisme trof, was de algemene toon van

Het landhuis van Sigrid Undset te Lillehammer

menselijkheid, zoals dat in *Kristin Lavransdochter* naar voren komt. Door haar meesterwerk te situeren in het Noorwegen van de veertiende eeuw, stelde ze een periode van de geschiedenis voor waarin de buitensporigheid, de zonde, het verdriet, de liefde en heel het gamma van gevoelens en handelingen begrepen, beoordeeld en gecorrigeerd konden worden door een bepaald soort van gemeenschappelijk geweten dat door een grote eerbied voor de reële menselijkheid gekenmerkt was. De rijke en bonte schildering van de personages die de geschiedenis van Kristin omringen, zouden zonder de aanwezigheid van het christendom niets anders dan een toneel van geweld en uitbuiting zijn.

De geschiedenis zelf van de hoofdfiguur, haar ontwikkeling die van de instinctieve liefde tot de zelfopoffering gaat, is in zekere zin het symbool van een ontwikkeling die een algemeen historische draagwijdte heeft: dat het katholieke christendom het enige ware alternatief is tegenover de wet van het geweld.

De keuze van Sigrid Undset om binnen te treden in de katholieke Kerk, waarin zij in 1925 te Montecassino officieel opgenomen werd, kwam voort uit historische redenen: zij had inderdaad bemerkt dat bij de protestantse Kerken het risico bestond zich te laten herleiden tot een louter tijdelijk werktuig van de burgerlijke macht. Sigrid Undset heeft zichzelf nooit als een bekeerlinge van het protestantisme tot het katholicisme beschouwd, maar wel van het heidendom *tout court* tot het geloof van de katholieke Kerk. Inderdaad, zoals Igino Giordani opmerkt (*Osservatore Romano*, 1952), had Undset op de eerste plaats de vrijheid lief. En het is dus om "de mens te redden van de onderdompeling in het staatssocialisme en materialisme", dat zij iets anders aanprees dan het "fatalisme dat men in bijna alle niet-katholieke doctrines aantreft". Wat haar voortstuwde in het doorgronden van het katholicisme (dat door haar familie en de maatschappij als een "pittoreske ruïne" voorgesteld werd), was het verlangen zich te verzetten tegen elke devaluatie van de vrijheid, die een "predikingschristendom" voortbracht en die haar voorkwam als "een der beslissende motieven van het conflict tussen het *spirituele* en het *tijdelijke*, eigen aan protestantse landen".

Sigrid Undset op zestienjarige leeftijd

De eerste vrucht van het schrijven van *Kristin* voor Undset zelf was er een van persoonlijke religieuze groei; de tweede betreft de stijl, of liever het samenvallen van stijl en ontwerp. Wat het proza van Undset aangaat, heeft de kritiek dikwijls in de notie van "realisme" de sleutel en de belangrijkste tonaliteit van haar stijl gezien. Terecht spreekt men van realisme. Het moest overigens wel iets betekenen voor de vorming van Undsets typische stijl, dat zij de dochter van een beroemde archeoloog was. Wetend nochtans hoe rekbaar en betwistbaar de categorie van het realisme in de literatuur is, zodanig dat ze bijna om het even wat kan dekken, is het nodig te preciseren dat wij ons hier tegenover een realisme van de diepte bevinden. Dit wil zeggen, dat de sterke verbinding van stijl en structuur van de roman met "de werkelijkheid zoals ze zich voordoet", eerder dan met vooropgestelde modellen, een noodzaak is en niet een stilistische keuze. In sommige passages van Undsets meesterwerk ziet men goed dat zij had kunnen zwichten — en dat zeker met waardevolle resultaten — voor de lyrische onstuimigheid die men kan voelen in bepaalde beschrijvingen van landschappen, gezichten en situaties. Als zij dit niet doet, dan is het omdat zij de blik gericht houdt op het doel dat vanuit de diepste diepte naar boven komt. Elke grote roman ontleent juist zijn eigenheid tegenover de andere literaire genres hieraan dat hij de werkelijkheid op die manier te voorschijn laat komen: inderdaad, de lezer geniet tenslotte niet zozeer van de opeenvolging van de verhaalde gebeurtenissen of van een bepaald karakter eerder dan van een ander, maar wel van het complexe plan van het werk, dat uiteindelijk te voorschijn treedt en rijk is aan alle details die, nadat ze het plan aan het licht hebben gebracht, zelf op hun beurt erdoor verlicht worden. ■

Sigrid Undset, 'Kristin Lavransdochter'. In vele drukken uitgegeven bij L.J. Veen te Utrecht in een vertaling van dr. A. Snethlage

Romaria

Braziliaans lied

É de sonho e de pó
o destino de um só
feito eu, perdido em pensamento
sobre o meu cavalo.
É de laço e de nó,
de gibeira o jiló
dessa vida sofrida a sol.

Sou caipira pirapora, Nossa Senhora de Aparecida
ilumina a mina escura e funda o trem da minha vida.

O meu pai foi peão,
minha mãe solidão,
meus irmãos perderam-se na vida
em busca de aventuras.
Descasei, joguei,
investi, desisti,
se há sorte, eu não sei, nunca vi.

Me disseram, porém
que eu viesse aqui
p'ra pedir, de romaria em prece,
paz nos desalentos.
Como eu não sei rezar,
só queria mostrar
meu olhar, meu olhar, meu olhar.

Pelgrimstocht

Het lot van iemand die alleen is zoals ik
is een lot van dromen en stof;
verloren in mijn gedachten zit ik op mijn paard.
Het is een lot van lasso en lus,
van ouwe feestpantoffels en een vest,
van dit leven, alleen in de zon geleden.

Ik ben maar een armzalige landman, Onze Vrouw van Aparecida,
verlicht mijn duistere mijn en geef een fundament aan mijn levenstocht.

Mijn vader was een landarbeider, mijn moeder was de eenzaamheid,
mijn broers zijn alle kanten opgegaan op zoek naar avontuur.
Ik ben gescheiden, ik heb gespeeld, ik heb uitgegeven, ik heb opgegeven.
Of het geluk bestaat weet ik niet, ik heb het nog nooit gezien.

Maar men heeft mij gezegd hierheen te komen
om op pelgrimstocht in gebed vrede te vragen in mijn desillusies.
Maar aangezien ik niet kan bidden, wil ik hier alleen maar mijn blik laten zien, alleen maar mijn blik, mijn blik.